

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

תפילה א': חיוב

מהי מצוות התפילה? האם נשים חייבות להתפלל?

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, שיינע גולדברג, שרה רודולף והרב דוד ספרלינג

תרגום: אביגיל נאמן | עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

רקע: רחמי מהי המהות של תפילה?

התלמוד מלמד אותנו שתפילה היא בעיקרה 'רחמי', בקשת רחמי שמיים. כדי שתפילת היחיד תישמע, עליה להביא לידי ביטוי את מה שנמצא בתוך הנפש:

תענית ח ע"א

אמר רבי אמי: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, שנאמר "נשא לבבנו אל כפים" (איכה ג, מא).

בתפילה אנחנו מגישים את נפשנו בידיים מושטות, עומדים חשופים ופגיעים לפני הקב"ה. אנו רואים דוגמאות רבות לתפילה כזו במקרא: אברהם מבקש רחמים על אנשי סדום,¹ יצחק מתפלל לילד,² רבקה דורשת את ה' בזמן היריון קשה,³ לאה מודה עם קריאת השם ליהודה,⁴ יעקב מתחנן להצלה מיד עשו,⁵ ומשה ומרים מהללים בשמחה את הקב"ה לאחר קריעת ים סוף.⁶

¹ בראשית י"ח, כג-כה

ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע. אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבך. חללה לך מעשת פדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט.

² בראשית כ"ה, כא

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו.

³ בראשית כ"ה, כב

ויתרצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה'.

⁴ בראשית כ"ט, לה

ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת.

⁵ בראשית ל"ב, י-יג

ויאמר יעקב א-להי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך. קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן והנה ועתה הייתי לשני מחנות. הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והפני אם על בני. ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמת את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב.

⁶ שמות ט"ו, א

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו: לאמר אשרה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים.

שמות ט"ו, כא

ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים.

בעוד רוב תפילות היחיד המוזכרות במקרא הן בראש ובראשונה תקשורת ספונטנית עם הקב"ה, חז"ל ראו בדמויות מקראיות דגם שממנו ניתן ללמוד כיצד ומתי להתפלל.

מתחינת משה רבנו המבקש להיכנס לארץ אנו לומדים מהי הדרך הראויה לפנות לקב"ה,⁷ וגם כיצד צריך להיות מבנה התפילה – עלינו להקדים את השבח לה' לפני שאנו פונים אליו בבקשה.⁸

מתפילת חנה אנו לומדים שעלינו להתפלל בענווה ובשקט, בהנעת השפתיים ובכוונת הלב:

ברכות לא ע"א

אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה [=כמה הלכות גדולות יש ללמוד מהפסוקים על חנה]: "וחנה היא מדברת על לבה" (שמואל א א', יג) – מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו. "רק שפתייה נעות" – מכאן למתפלל שיחתוך בשפתייו. "וקולה לא ישמע" – מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו...

חכמים מלמדים שהאבות תיקנו תפילות בזמנים קבועים ביום: אברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה ויעקב תיקן תפילת ערבית.⁹

כל אחד מהאבות מצא ביטוי ייחודי של תפילה: עמידה לפני הקב"ה, שיח עם הקב"ה בטבע, או מפגש עם הקב"ה בחשכת הלילה. תפילה היא ביטוי מתמשך לקשר שלנו עם ה' ולתלותנו בו.

מצווה מדאורייתא?

מעבר לסיפורים המופיעים בתנ"ך על תפילות של יחידים, האם התורה מצווה עלינו להתפלל?

מדרש ההלכה דורש שאכן כן. בהקשר לדברי הפסוק בדברים י"א, יג, שמצווה עלינו לעבוד את ה' בכל לבבך", המדרש מעיין באופי ה'עבודה' הזו ומסיק שהכוונה היא לתפילה:

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מא

"ולעבדו" – זו תפלה. אתה אומר: זו תפלה, או אינו אלא עבודה? תלמוד לומר "בכל לבבכם ובכל נפשכם" – וכי יש עבודה בלב? הא מה תלמוד לומר "ולעבדו"? זו תפלה. וכן דוד אומר, (תהלים קמא, ב) "תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב".

מה הכוונה לעבוד את ה' "בכל הלב"? עבודת הקורבנות היא בדרך כלל פעולה פיזית, אך זו איננה "בלב"! אולם בספר בתהילים, דוד מלמד אותנו שתפילה היא כמו עבודת הקרבה אישית. אם יש "עבודה שבלב", הרי היא חייבת להיות נובעת ממקום של תפילה.

על בסיס המדרש הזה, הרמב"ם מבין שיש מצווה מדאורייתא להתפלל בכל יום. משנה תורה הלכות תפילה ונשיאת כפים א, א–ג

⁷ דברים י, יז

פי ה' אֶל־הִיָּם הוּא אֶל־הִיָּם הָאֵלִים וְאֲדֹנָי הָאֲדֹנָיִם הָאֵל־הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׁא פָּנָיִם וְלֹא יִקַּח שַׁחַד. ⁸ ברכות לב ע"א

דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. מנלן – ממשנה, דכתיב ואתחנן אל ה' בעת ההיא; וכתיב ה' אלקים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתיב בתריה [=אחריו] אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'.

⁹ ברכות כו ע"ב

אברהם תקן תפלת שחרית, שנא "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם", ואין עמידה אלא תפלה שנאמר "ויעמד פינחס ויפלל". יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" ואין שיחה אלא תפלה שנאמר "תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו" יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר "ויפגע במקום וילן שם" ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי".

א. מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר, "ועבדתם את ה' אלהיכם". מפי השמועה למדו שעבודה זו, היא תפלה, שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם". אמרו חכמים, "אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה". ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה...

ב. אלא חיוב מצוה זו כך הוא: שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום, ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה, ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו – כל אחד לפי כחו.

ג. ... והכל יהיו מתפללין נכח המקדש, בכל מקום שיהיה...

מהו בדיוק החיוב בתפילה מן התורה? הרמב"ם מתאר אותו כאישי ומלא רגש. כמו בתנ"ך, כל אדם פונה מתוך "צרכיו שהוא צריך להם... כל אחד לפי כחו", בזמן שהוא מרגיש רצון או צורך לפנות לקב"ה. על תפילה זו להיות בעלת מבנה כמו של תפילת משה רבינו: שבח, בקשה והודאה. בנוסף, על המתפללים לכוון פניהם וליבם לכיוון המקדש, למרכז השראת השכינה בעולם, ולהתכוון לעבודת הבורא.

הרמב"ם כותב שבדומה לעבודת הקורבנות,¹⁰ המצווה מדאורייתא להתפלל חלה בכל יום. הרמב"ן חולק עליו ורואה את הדברים באופן אחר.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה ה' אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל, אבל הוא ממדות חסד הבורא יתברך עלינו, ששומע ועונה בכל קראינו אליו. ועיקר הכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" מצות עשה שתהיה כל עבודתנו לא-ל ית' בכל לבבנו..

על פי השקפתו של הרמב"ן, התורה מחשיבה תפילה כזכות, הזדמנות לבקש רחמי שמיים, ולא כציווי. לפי הרמב"ן, החובה להתפלל בכל יום היא מדרבנן.¹¹

מרכיבים בתפילה מדרבנן

אף שהרמב"ם והרמב"ן חולקים האם החיוב הבסיסי להתפלל בכל יום הוא מדאורייתא או מדרבנן, שניהם מסכימים כי ישנם שני מרכיבים חשובים מדרבנן המעצבים את התפילה: הנוסח הקבוע והזמנים של התפילה שנקבעו על ידי אנשי הכנסת הגדולה.

א. תפילה בנוסח קבוע

יצירת נוסח קבוע לתפילה נועדה לוודא שיש לנו את הכלים לפנות לקב"ה בצורה ראויה וברורה.

הרמב"ם, בפתיחתו לנושא התפילה, מתאר בפנינו מדוע היה צריך למסד נוסח קבוע לתפילת שמונה עשרה: לאחר גלות בבל, יהודים רבים מדי התקשו בשפה ולא יכלו להביע את צרכיהם לפני הקב"ה.

הרמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים א, ד

¹⁰ במדבר כ"ח, ג

וְאִמְרֹתָ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרְיֶיבָהּ לְה' כְּבָשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֲלֵה תְּמִיד.
¹¹ הרמב"ן מסביר שהמדרש שהרמב"ם מצטט על "בכל לבבך" הוא או אסמכתא (כלומר דרבנן), או שהוא רק מלמד על חיוב לקרוא לה' בעת צרה, שהרמב"ן מודה שהוא נחשב לחיוב מן התורה (במדבר י', ט) אך לא מחייב אותנו בתפילה יומית. ר' חיים מבריסק טען שגם הרמב"ן הבין שיש קיום הוא דאורייתא, גם שהחיוב מדרבנן. טענה זו לא כל כך מסתדרת עם מה שכתב הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות. ראו יביע אומר ג אורח חיים ח לדיון.

ראשונות שבח לה' ושלוש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה...

נוסח תפילת שמונה עשרה מאפשר לכל אדם להתפלל תפילה ברורה ורהוטה. הנוסח כולל שלוש ברכות שבח, שלוש עשרה ברכות בקשה המכילות קשת של בקשות אישיות וכלליות, רוחניות וגופניות, ושלוש ברכות מסיימות של הודאה ופרידה.¹²

הנוסח הקבוע של תפילת שמונה עשרה הפך לתפילה המרכזית, עד כדי כך שכאשר חז"ל מתייחסים ל"תפילה", הם בדרך כלל מתכוונים לתפילת שמונה עשרה.

אולם חז"ל עדיין מבקשים להשאיר מקום לביטוי אישי:

משנה מסכת ברכות פרק ד משנה ד
רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.

רבי אליעזר מבטא כאן חשש מפני הסכנה שבתפילה מנוסחת ואחידה לכול. התנועה הנפשית של התפילה היא "עבודה שבלב" – מקום של פנייה אישית וכנה כלפי ריבונו של עולם. אדם המסגל לעצמו תפילה קבועה, "קבע", עלול לאבד את התנועה הנפשית הטבעית של רצון לקשר עם הבורא דרך התפילה.

השפה הקבועה של התפילה לא אמורה להקשיח את חווית התפילה. עלינו לשאוף לכלול מחשבות אישיות, רצונות ובקשות בתפילה שלנו.

ייתכן שכתגובה לתפילה המנוסחת בידי חכמים, ובה גדרים העלולים לכלוא את הספונטניות, נשים מכל העדות אמרו תחינות ובקשות אישיות בשפתן (באשכנז בדרך כלל ביידיש, בתימן בערבית וכו'). באשכנז, 'תחינעס' כאלו אף הועלו על הכתב. למשל, לאה הורוביץ, אישה מלומדת מהמאה השמונה עשרה ומחברת תחינות, מבטאת את הכוח של תפילת נשים בצורת ביטוי שונה מנוסח התפילה המסורתית:¹³

לאה הורוביץ, תחינה לברכת החדש
...קבל את תפילתי, ואל ישובו דמעוטי ריקם.... אזכה להתפלל אני האשה (פלונית בת פלונית)
על כל הנשים הצדקניות, בזכות האמהות שרה, רבקה, רחל, לאה...

וכך נוצרו תפילות אישיות רבות שהפכו למנוסחות, כגון תפילות בעת הדלקת הנרות, בשעת הפרשת חלה, בהליכה למקווה להיטהר ועוד.

איך אני יכולה להתחבר לנוסח הקבוע של תפילה שמונה עשרה?
הנוסח הקבוע של התפילה נמצא במתח תמידי מול הטבע הספונטני של תפילה שאנו מוצאים בתנ"ך. חנה, כשהיא מסבירה את עצמה לעלי הרואה אותה כשיכורה, אומרת:

שמואל א' טו
ותען חנה ותאמר: לא אֶדְנִי, אִשָּׁה קָשֶׁת רוּחַ אֲנִי וַיֵּן וְשָׁכַר לֹא שְׁתִּיתִי, וְאֶשְׁפָּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי ה'.

¹² הטקסט המקורי של תפילת שמונה עשרה כלל שתיים עשרה ברכות בקשה, ובסך הכול שמונה עשרה ברכות. התלמוד מספר שברכת בקשה נוספת התווספה לנוסח בתקופת התנאים, כתגובה למינות ולנצרות. אף שעכשיו יש תשע עשרה ברכות, עדיין מכנים את התפילה 'תפילת שמונה עשרה':

ברכות כח ע"ב
הני תמני סרי [=שמונה עשרה] – תשסרי הווין [=תשעה עשרה]! אמר רבי לוי: ברכת הצדוקים ביבנה תקונה

¹³ לאה הורוביץ, תחינע לברכת החודש, מתוך עטרת רבקה, מאיר וונדר עורך (ירושלים הוצאת הד: תשנב), עמ' 29.

חנה שופכת את נפשה לפני ה'. רבים מאיתנו מתקשים לעשות זאת באמצעות מילות הסידור. הן יפות, מעוררות ופואטיות, הן מלאות ציטוטים מהתנ"ך ומספרות חז"ל, אך הן אינן המילים שלנו.

יש לנו הזדמנות ואחריות לפתוח את נפשנו לפני הקב"ה. איך אפשר לעשות זאת באמצעות מילות הסידור?

שתי אסטרטגיות יכולות לעזור לנו – הפיכת המילים לשלנו, והוספת מילים משל עצמנו.

1. אנו יכולים להפוך את המילים לשלנו על ידי השקעת זמן בלמידתן. כאשר אנו מבינים את מילות התפילה, אנו יכולים למצוא מתי הן מהדהדות את הדאגות שלנו, ולהדגיש את המילים הללו כשאנו מתפללים. יש בזה גם ממד של "עיון תפילה", אשר עליו נאמר "אדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא" (משנה פאה א, א; תלמוד בבלי שבת קכא ע"א). מילות התפילה יכולות גם להדריך אותנו על מה אפשר וטוב להתפלל, ולתת לנו נקודות מבט חדשות על העולם שלנו ועל החלק שלנו בו. באמצעות לימוד יומי של ברכה אחת ביום, אפשר במשך כשלושה שבועות בלבד להקיף וללמוד את כל ברכות תפילת שמונה עשרה עם תרגום או פרשנות.

2. אנו יכולים להוסיף מילים משל עצמנו לנוסח התפילה. לפני התפילה או במהלכה אפשר לעצור רגע, לחשוב על מה אנחנו רוצים להתפלל, ולמצוא את הברכה המתאימה בתפילת שמונה עשרה שבה אפשר להתפלל על כך. מקומן של תפילות אישיות הוא לקראת סוף כל ברכה, לפני החתימה "ברוך אתה ה'". אם אף ברכה אינה נראית מתאימה לתפילה האישית שלנו, אפשר להוסיפה בברכה האחרונה של הבקשות, בברכת "שומע תפילה"¹⁴. ברכה זו כוללת את כל הבקשות שאנו רוצים לבקש מהקב"ה. יש בזה הדרכה טובה, להרגיל את עצמנו לעצור לפני אמירת ברכת "שומע תפילה" ולראות אם יש עוד משהו בנפשנו ובמחשבותינו שאנו יכולים להביא אל התפילה.

הברכות בנויות כך שהן מכסות את מכלול צרכי האדם ורצונותיו, ומנחות אותנו למודעות לעמידה שלנו לפני הבורא. אם אנו עושים את ההכנות המקדימות, הן יכולות להביע את תפילותינו באופן עמוק.

ב. תפילה בזמנים קבועים

שמירה על זמנים קבועים לתפילה נועדה לוודא שאנחנו בדו שיח עם הקב"ה במרווחי זמן קבועים. פסוק מתהילים מתייחס לערך של תפילה בזמנים קבועים.

תהלים נ"ה, יז-יח

אָנִי אֶל-אֱלֹהִים אֶקְרָא וְה' יוֹשִׁיעֵנִי. עֲרֹב וּבִקֵּר וְצַהֲרִים אֲשִׁיחָה וְאֶהְמָה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי.

התלמוד הירושלמי מתאר את שלושת הזמנים הללו כזמנים שבהם אדם פונה באופן טבעי לקב"ה לאור שינויי היום המעוררים אותו לתפילה, ובשל כך הזמנים הקבועים נוגעים גם בצד הספונטני של התפילה:

תלמוד ירושלמי, מסכת ברכות, פרק ד הלכה א

מאיכן למדו שלש תפילות? ר' שמואל בר נחמני אמר, כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות – בשחר צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מאפילה לאורה, במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה

¹⁴ שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קיט סעיף א
אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות, מעין הברכה, מוסיף. כיצד, היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאנו; היה צריך פרנסה, מבקש עליה בברכת השנים. הגה: וכשהוא מוסיף, יתחיל בברכה ואח"כ מוסיף, אבל לא יוסיף ואח"כ יתחיל הברכה (טור סי' תקס"ז); ובשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו.

במזרח כך זכיתי לראותה במערב, בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפילה לאורה

לפי המסורת, את שלוש התפילות שבכל יום תיקנו האבות, בהתאמה,¹⁵ וזמנם מקביל לזמני הקרבת הקורבנות שנוסדו מאוחר יותר.

ברכות כו ע"ב
תפלות אבות תקנום ואסמינהו רבנן אקרבתנות.

זמני תפילות שחרית ומנחה מקבילים לזמני קורבן התמיד, הקרב כל יום בבוקר ולפנות ערב. תפילת ערבית מקבילה לשריפת קורבנות היום על המזבח, שיכלה להימשך לאורך כל הלילה. הזמנים הקבועים מזכירים את הפן הקבוע של התפילה המקביל לקורבנות, "תמידים כסדרם", וממסדים את הקשר שלנו עם הקב"ה.

אנשי הכנסת הגדולה קבעו ששחרית ומנחה יהיו חובה מוחלטת. לגבי תפילת ערבית נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע האם היא גם חובה, שכן בעולם הקורבנות אין קורבן מקביל לתפילה זו.¹⁶ אולם מאז ימי קדם, מנהג הגברים להתפלל תפילת ערבית היה חזק כל כך שהיא קיבלה מעמד דומה לחובה.

משנה תורה הלכות תפילה א, ח
נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית, וקבלוה עליהם כתפילת חובה.

בפועל, אם כן, תפילת שמונה עשרה נאמרת לפחות שלוש פעמים ביום ובנוסח קבוע.

אולם אפילו לאחר שהזמנים הקבועים לתפילה הוסדרו כהלכה ונקבע לה נוסח קבוע, ר' יוחנן עדיין מדגיש שתפילה ביסודה המהותי היא מעל ומעבר לזמנים הקבועים:

ברכות כא ע"א
ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

אף שהפוסקים חלוקים על ההשלכות ההלכתיות של דברי ר' יוחנן, אפשר ללמוד מדבריו כי עלינו לשאוף להיות בדרך שיח תמידי עם הקב"ה.

נוסח קבוע וחיבור לכלל ישראל

נוסח קבוע וזמנים קבועים לתפילה גם מאחדים את הקהילה. הרב סולובייצ'יק דיבר על הרעיון הזה לעיתים קרובות:¹⁷

הגרי"ד סולובייצ'יק, מרד קורח, הגות הרב
על תפילה בציבור להיות תמידית ולא מושפעת מרוח האופנה או תלויה במצב רוח של יחידים שונים. העובדה שכל היהודים בכל הזמנים ומכל קצווי תבל יכולים להתפלל ביחד, גם בהילקח

---

¹⁵ ברכות כו ע"ב
אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי.
¹⁶ ברכות כז ע"ב
תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות

Rav Joseph B. Soloveitchik, "The 'Common-Sense' Rebellion," in *Reflections of the Rav*, ed. ¹⁷ Abraham R. Besdin (Jerusalem: Alpha Press, 1979), p. 145.

בחשבון שינויים מזעריים במנהגים ליטורגיים, נובעת מהקביעות או מהצורה שהיא בשליטת ההלכה.

אפילו כאשר אנו מתפללים לבד, הנוסח והזמנים של התפילה מחברים אותנו לשאר הקהילה היהודית. על ידי שימוש במסגרת קהילתית הלכתית לתפילה, אנו בו זמנית עומדים לפני הקב"ה עם כל העצמיות והייחודיות שלנו, ומצטרפים לקהילה שבדומה לקב"ה עולה מעל הזמן והמקום.

חובת נשים בתפילה האם נשים חייבות להתפלל?

המשנה אומרת שכן:

משנה ברכות ג', ג

נשים...פטורין מקריאת שמע ומן התפילין, וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון.

מהו אופי החיוב המדובר במשנה?

לפי דעת הרמב"ן, הסובר שתפילה היא מצווה מדרבנן, פשט המשנה הוא שנשים חייבות בכל הלכות תפילה – להתפלל את נוסח שמונה עשרה בזמנים קבועים, כמו שקבעו חכמים.

לפי דעת הרמב"ם, ייתכן שהמשנה מדברת על המצווה להתפלל מן התורה, כך שהיא לא עונה באופן מוחלט על שאלת חיוב נשים בנוסח ובזמן קבוע לתפילה שהם מדרבנן. (לשאלה הזאת נחזור [בחלק הבא](#) של הסדרה הנוכחית.)

אף שאולי נראה ברור שאישה תהיה חייבת בתפילה, התלמוד הבבלי על משנה זו מעלה את האפשרות לפטור נשים, אך ההכרעה היא כי נשים אכן חייבות. קיימות גרסאות שונות בסוגיה זו. הגרסה שהתקבלה בדפוסים היא כך:

תלמוד בבלי, מסכת ברכות דף כ ע"ב

וחייבין בתפלה, דרחמי ניהו [=שהיא בקשת רחמים]. מהו דתימא [=מהו שתאמר]: הואיל וכתיב בה ערב ובקר וצהרים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי [=היא דומה] – קמשמע לן [=בא להשמיענו שנשים אכן חייבות בתפילה].

ישנן שתי דרכים עיקריות להבין את הקטע הזה בגמרא:

אם נבין שמדובר כאן על תפילה מדאורייתא, אז הגמרא מלמדת אותנו שמעיקרה תפילה כלל לא נחשבת [מצוות עשה שהזמן גרמה](#), ולכן נשים חייבות בה.¹⁸

¹⁸ הרי"ף והרמב"ן משמיטים את המילים "דרחמי ניהו". לפי קריאתם, תפילה אינה מצוות עשה שהזמן גרמה. לא ברור אם הרעיון עדיין מבוסס על רחמי, או שאין צורך בהסבר ומדובר בחיוב מדאורייתא שאין לו זמנים קבועים. (אולם בפירוש המשניות קידושין א', ז, הרמב"ם מכנה את התפילה מצוות עשה שהזמן גרמה שבה נשים חייבות.) ראו יחזקאל דעת ג', ז לדיון נוסף.

לפי רש"י, הגרסה הנכונה בתלמוד משמיטה את האזכור של מצוות עשה שהזמן גרמה, ובמקום זאת הגמרא מסבירה שהחיוב נובע מרחמי. תלמידי רבנו יונה מעלים את שני ההסברים האפשריים בהנחה שהתפילה המדוברת היא מדרבנן.

רמב"ם הלכות תפילה א, ב
ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נתן שבו והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו

רש"י ברכות כ ע"ב, ד"ה "תפלה"

תפלה דרחמי ניהו. ולא גרס פשיטא...

תלמידי רבנו יונה ברכות יא ע"ב

ואע"פ שהתפלה יש לה זמן קבוע אפ"ה כיון שאמר 'הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו' כמצוה שאין הזמן גרמא דיינינן לה ולפיכך נשים חייבות. אי נמי מפני שהיא רחמים.

אם נבין שמדובר כאן על החיוב בתפילה מדרבנן, אז עולה מכאן היא אכן מצוות עשה שהזמן גרמה, אולם חכמים חייבו גם את האישה בנוסח זמן קבוע לתפילה מכיוון שתפילה היא "רחמי", בקשת רחמים, וזה דבר הכרחי לכולם.

הרעיון שנשים חייבות בתפילה כיוון שכולם זקוקים לרחמי שמיים מבוטא גם בירושלמי:

תלמוד ירושלמי ברכות פרק ג הלכה ג
וחייבין בתפילה כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו.

לא רק כציבור אנו נסמכים על רחמי שמיים, אלא "כל אחד ואחד" צריך לבקש זאת באופן אישי. בקשת רחמי שמיים כשלעצמה היא צורה של עבודת ה', ואינה רק תביעה אגואיסטית, מכיוון שהיא מבטאת את העובדה שאנו רואים את הקב"ה כמקור השפע הבלעדי, כשומע תפילה וכבעל הישועה.

להלכה למעשה ראו תפילה 2: שמונה עשרה.

להרחבה
הרב עזרא ביק, להבין את השמונה עשרה (סדרת תורת עציון).

הרב דוד ברופסקי, החיוב להתפלל, מהלכות תפילה סדרת תורת עציון.